

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УКРАЇНІ

CIVIL PROTECTION OF PERSONAL NON-PROPERTY RIGHTS THAT ENSURE THE SOCIAL LIFE OF POLICE OFFICERS IN UKRAINE

Марініч Ж.С., ад'юнкт

Національної академії внутрішніх справ

У статті досліджено сутність цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Надано авторське бачення змісту категорії «цивільно-правовий захист особистих немайнових прав». Визначені форми та способи цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Зауважено, що цивільне право на захист в об'єктивному значенні – це сукупність цивільно-правових, цивільно-процесуальних та інших процедурних норм, що регулюють відносини, пов'язані із захистом цивільних прав та інтересів. Аргументовано положення про те, що здійснення суб'єктивних особистих немайнових прав – це реалізація їх змісту для задоволення інтересів уповноваженої особи. Натомість здійснення суб'єктивного немайнового права відбувається шляхом вчинення юридичних або фактичних дій, що охоплюються можливістю певної поведінки. Сформульовано висновок, згідно з яким захист особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, можна визначити як діяльність уповноважених осіб, що має бути спрямована на попередження (бажано) або припинення порушення особистих немайнових прав, а в разі, коли порушення особистого немайнового права або блага вже відбулося і можливо оцінити завдану шкоду, – отримання компенсації моральної шкоди та відшкодування майнових витрат. Способами захисту особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, визнано сукупність юридично закріплених заходів правоохоронного характеру, що застосовуються уповноваженими на це суб'єктами з метою відновлення порушеного права і припинення дій, що порушують такі права.

Ключові слова: цивільно-правовий захист, особисті немайнові права, поліцейський, Україна, природа.

The article examines the essence of civil law protection of personal non-property rights which ensure the social existence of a police officer in Ukraine. The author's own vision of the content of the category "civil law protection of personal non-property rights" is presented. The author identifies the forms and methods of civil law protection of personal non-property rights which ensure the social life of a police officer in Ukraine. It is noted that the civil right to protection in the objective sense is a set of civil law, civil procedure and other procedural rules governing relations related to the protection of civil rights and interests. The author argues that the exercise of subjective personal non-property rights is the realization of their content to satisfy the interests of an authorized person. Instead, the exercise of a subjective non-property right occurs through legal or factual actions which are covered by the possibility of certain behavior. The author concludes that the protection of personal non-property rights which ensure the social existence of a police officer in Ukraine can be defined as the activities of authorized persons which should be aimed at preventing (preferably) or stopping the violation of personal non-property rights, and in the event that a violation of a personal non-property right or benefit has already occurred and it is possible to assess the damage caused, at obtaining compensation for moral damages and reimbursement of property costs. The methods of protection of personal non-property rights which ensure the social existence of a police officer in Ukraine are recognized as a set of legally enshrined law enforcement measures used by authorized entities with the aim of restoring the violated right and stopping actions which violate such rights.

Key words: civil protection, personal non-property rights that ensure social life, policeman, methods of protection, forms of protection.

Актуальність теми дослідження. Закріплення в цивільному законодавстві України норм, спрямованих на охорону особистих немайнових відносин, що забезпечують соціальне буття фізичних осіб, зокрема поліцейського, актуалізує їх цивільно-правовий захист, оскільки повнота й реальність їх здійснення значною мірою залежить від того, наскільки ефективним є їх захист у разі порушення. У цьому контексті слушною є думка Л. С. Криворучко, яка вказує, що наразі в процесі реалізації прав і свобод людини окреме місце посідають питання правового механізму захисту особистих немайнових прав фізичної особи національними засобами захисту. Причому особливу увагу необхідно приділяти ролі, місцю та імплементації міжнародно-правових стандартів із захисту прав людини [1, с. 32].

Питання цивільно-правового захисту особистих немайнових відносин, що забезпечують соціальне буття фізичних осіб, зокрема поліцейського, буде актуальною доти, поки в людей залишатиметься невикористаною потреба правомірної поведінки, тобто у свідомості та правосвідомості не буде закріплено абсолютне табу на втручання в чуже особисте життя та права людини, усвідомлення цінності своєї приватності і водночас соціальної шкідливості невиконання правового обов'язку щодо утримання від втручання в чужі приватні справи.

Дослідженню такої ключової в цивільному праві категорії, як право на захист суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів, науковці завжди приділяли значну увагу. Це є закономірним, адже соціально-економічний і пра-

вовий прогрес впливає на зміну смислового змісту терміна, а також на появу нових абстракцій (безпосередньо в результаті змін у самому об'єкті пізнання теорії права) [2, с. 187; 3, с. 147; 4, с. 199; 5, с. 11–12]. Отже, значення правових термінів, ураховуючи відомий консерватизм і стабільність, потребують постійного наукового аналізу з метою достовірного відображення суті правових явищ, сприяння розвитку наукової бази, законодавства та практики правозастосування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання цивільно-правового захисту особистих немайнових прав неодноразово ставали предметом наукових дискусій. Так, зазначена проблематика набула втілення в працях: Ч. Н. Азімова, І. А. Безклубого, Д. В. Бобрової, Т. В. Боднар, В. І. Борисової, О. В. Дзери, А. С. Довгерта, І. В. Жилінкової, В. І. Кисіля, В. М. Коссака, О. В. Кохановської, О. Д. Крупчана, Н. С. Кузнецової, І. М. Кучеренко, В. В. Луця, Р. А. Майданика, В. Ф. Маслова, Г. К. Матвєєва, О. О. Мережка, О. А. Підпригори, О. О. Підпригори, О. А. Пушкіна, З. В. Ромовської, М. М. Сібільова, Р. О. Стефанчука, Є. О. Харитонова, Л. В. Федюк, А. О. Церковної, Я. М. Шевченко, С. І. Шимон, Р. Б. Шишки та ін. Проте недостатньо дослідженою залишається проблематика цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, що обумовлює актуальність цієї наукової публікації.

Метою статті є дослідження цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

Виклад основного матеріалу. Визначення сутності права на захист є першоосновою для подальшого з'ясування сутності цивільно-правового захисту, а також критеріїв розмежування їх з іншими правовими категоріями. Правова природа обох категорій, що зазначені вище, є дискусійною як у вітчизняній, так і зарубіжній цивілістичній літературі.

Юридична література містить різні визначення поняття права на захист суб'єктивних цивільних прав та інтересів. Розгляд існуючих точок зору допоможе розкрити сутність зазначеної правової категорії.

Визначення поняття «право на захист» залежить від того, у якому значенні воно використовується. Якщо говорити в об'єктивному значенні, то право на захист слугує міжгалузевим комплексним інститутом, норми якого забезпечують реалізацію захисної функції права [6, с. 8; 7, с. 381; 8, с. 12]. Так, цивільне право на захист в об'єктивному значенні – це сукупність цивільно-правових, цивільно-процесуальних та інших процедурних норм, що регулюють відносини, пов'язані із захистом цивільних прав та інтересів.

У загальному вигляді право на захист можна визначити як надану уповноваженій особі можливість застосування заходів правоохоронного характеру для відновлення її порушеного права або права, що оскаржується [9, с. 240]. На думку окремих учених, забезпеченість суб'єктивного права можливістю державного примусу є його невід'ємною якістю і така можливість існує не паралельно з іншими, закріпленими в суб'єктивному праві можливостями, а притаманна власне їм, адже без цього вони не були б юридичними можливостями [10, с. 74; 11, с. 31; 12, с. 392].

У цивілістиці захист права розглядають як суб'єктивну категорію, що виражається в можливості уповноваженої особи застосовувати заходи для відновлення порушеного, невизнаного чи оспорюваного права. Водночас у науці цивільного права відсутня єдність щодо розуміння правової природи захисту, тому ми висловлюємо методологічну солідарність з науковцями, які розглядають захист як складову суб'єктивного цивільного права [13, с. 180].

Право на захист полягає в практичній можливості його носія самостійно вчиняти юридично значущі активні дії та за умови настання певних умов реалізується в конкретному правовідношенні з метою відновлення порушеного права чи інтересу (в цьому контексті – особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні).

Здійснення суб'єктивних особистих немайнових прав – це реалізація їх змісту для задоволення інтересів уповноваженої особи. Здійснення суб'єктивного немайнового права відбувається шляхом вчинення юридичних або фактичних дій, що охоплюються можливістю певної поведінки. Суб'єктивні цивільні права можуть здійснюватись у будь-який не заборонений законодавством спосіб.

Загалом захист особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського, можна розглядати в широкому та вузькому значеннях. Якщо говорити про вузьке значення, то йдеться безпосередньо про процес захисту порушених особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Однак у контексті широкого значення захисту особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського, слід говорити не лише про реалізацію процесу захисту, а про весь правовий механізм реалізації особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні на всіх стадіях створення об'єкта особистих немайнових прав, його реалізації в установленому законом порядку, використанні (у будь-який передбачений законом спосіб), та, відповідно, захисту, за умови, що такі особисті немайнові права будуть порушені [14, с. 26; 15, с. 154–155; 16, с. 23; 17, с. 203].

Захист особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського, зазвичай поділяють на два види: юрисдикційний і неюрисдикційний [19, с. 75; 20, с. 309].

Юрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, передбачає діяльність уповноважених державою органів щодо захисту порушених прав на об'єкти особистих немайнових прав, або прав, які оскаржуються. Суть юрисдикційної форми захисту полягає у зверненні особи, права та законні інтереси якої порушено неправомірними діями, за захистом до державних органів або інших компетентних органів, які уповноважені вжити необхідних заходів для відновлення порушеного особистого немайнового права та припинення правопорушення [21, с. 87].

Що стосується визначення неюрисдикційної форми захисту цивільних прав, зазначимо, що остання передбачає захист цивільного права власними діями уповноваженої особи, без звернення до державних та інших уповноважених органів. Така форма захисту цивільних прав (особистих немайнових, які забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні) наявна під час самозахисту цивільних прав і застосування уповноваженою особою заходів оперативного впливу [22, с. 345]. З цього приводу в цивілістиці зазначають, що «самозахист» є основною неюрисдикційною формою захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів, що підлягають правовій охороні [23, с. 265].

Окрім форм захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, слід виокремити також способи захисту таких прав.

Відповідно до положень цивільного законодавства, в Україні існують такі способи захисту особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського як (ч. 2 ст. 16 ЦК України):

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [24].

Ці способи захисту цивільних прав та інтересів наділені універсальністю, оскільки можуть застосовуватися для широкого кола правовідносин, проте встановлений ст. 16 Цивільного кодексу України перелік не є вичерпним. Відповідно до абзацу 2 п. 10 ст. 16 ЦК України, суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом. На практиці це нормативне застереження може реалізовуватися шляхом включення до договору певних заходів оперативного впливу, які узгоджуються сторонами та набувають статусу обов'язкових для сторін умов договору [25, с. 221].

Висновки. Отже, гарантією нормального здійснення фізичними особами особистих немайнових прав є їх належний цивільно-правовий захист. Право на захист особистих немайнових прав – це регламентоване правове регулювання на випадок оспарення, невизнання чи порушення особистого немайнового права.

Таким чином, захист особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, можна визначити як діяльність уповноважених осіб, що має бути спрямована на попередження (бажано) або припинення порушення особистих немайнових прав, а в разі, коли пору-

шення особистого немайнового права або блага вже відбулося і можливо оцінити завдану шкоду, – отримання компенсації моральної шкоди та відшкодування майнових витрат.

Способами захисту особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні,

слід вважати сукупність юридично закріплених заходів правоохоронного характеру, що застосовуються уповноваженими на це суб'єктами з метою відновлення порушеного права і припинення дій, що порушують такі права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Криворучко Л. С. Захист особистих немайнових прав фізичної особи за міжнародно-правовими стандартами. *Правничий вісник університету «Крок»*. 2011. № 7. С. 32–41.
2. Васильев А. М. Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий теории права. Москва, 1976. 264 с.
3. Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2004. 207 с.
4. Сліпченко С. О. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. № 24. С. 196–201.
5. Бондар Н. П. Превентивний захист цивільних прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2015. 210 с.
6. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 256 с.
7. Сисоєнко М. І. Цивільно-правовий захист таємниці особистого життя. *Проблеми права на зламі тисячоліть* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 13–14 лют. 2001 р.). Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2001. С. 380–382.
8. Паліук В. П. Правове регулювання відшкодування моральної (немайнової) шкоди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2000. 18 с.
9. Гражданское право. Т. 1. / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. СПб., 1996. С. 240.
10. Братусь С. Н. Юридическая ответственность и законность. М., 1976. С. 73–74.
11. Підпригора О. А., Сумін В. О., Підпригора О. О. Цивільне право України: правові основи підприємництва. Київ, 1994. С. 31.
12. Ярова Т. М. Право на захист як суб'єктивне цивільне право. *Держава і право*. 2007. Вип. 37. С. 390–396.
13. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія. Хмельницький : Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2007. 646 с.
14. Орлюк О. Захист прав інтелектуальної власності: проблеми правозастосування. *Інтелектуальна власність*. 2007. № 2. С. 24–29.
15. Качуровський В. В. Особисті немайнові права в системі прав інтелектуальної власності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2019. 201 с.
16. Буханевич О. М. Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав, що забезпечують приватність фізичної особи. *Ірпінський юридичний часопис*. 2019. Вип. 2. С. 21–30.
17. Харитонов Є. О. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко. Харків : Одиссей, 2003. 856 с.
18. Харитонов Е. О., Старцев А. В., Харитонova Е. И. Гражданское право Украины: Учебник. Издание третье, переработанное и дополненное. Харьков : ООО «Одиссей», 2003. 920 с.
19. Косенко С. Судовий порядок захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Юридичний журнал*. 2006. № 4. С. 74–77.
20. Штефан М. Й. Цивільний процес : підручник. Київ : Ін Юре, 1997. 608 с.
21. Жаров В. О. Захист прав на об'єкти інтелектуальної власності: захист прав на об'єкти промислової власності. Захист авторських і суміжних прав. Київ : Ін-т інтелектуал. власності, 2000. 201 с.
22. Гражданское право : учебник в 2-х томах / отв. ред. Е. А. Суханов. 2-е изд., перераб. и допол. Москва : БЕК, 2000. Т. 2. 704 с.
23. Цивільне право України : підручник : у 2 т. / за заг. ред. І. В. Борисової, І. В. Спасібо-Фатеевої та В. Л. Яроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2004. Т. 1. 590 с.
24. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top>.
25. Кот О. Способи захисту сторін договору в приватному праві України. *Право України*. 2014. № 2. С. 221.